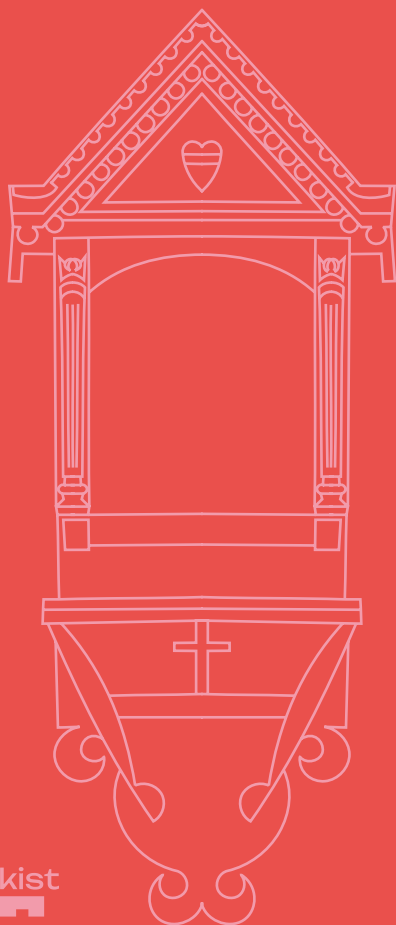
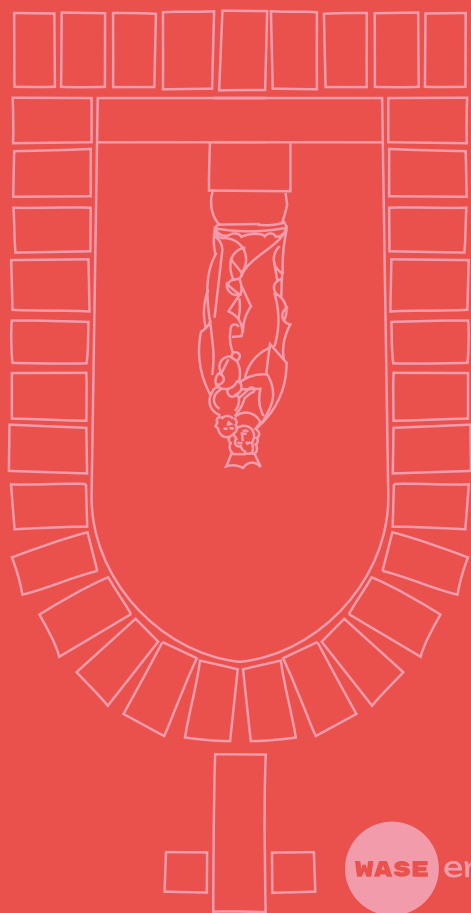

Levende KAPellen!

WASE ERFGOEDKIST

LevenDe KAPellen!

Een uitgave van de Erfgoedcel Waasland.
Tweede editie in de reeks Wase erfgoedkist.

De Erfgoedcel Waasland maakt deel uit van het Intergemeentelijk Samenwerkingsverband Land van Waas (Interwaas) en wordt ondersteund door de

Vlaamse overheid en de steden en gemeenten Beveren, Kruibeke, Lokeren, Moerbeke, Sint-Gillis-Waas, Sint-Niklaas, Stekene, Temse, Waasmunster en Zwijndrecht.

© Gemeentearchief Beveren

INDEX

Voorwoord	4
Kapelletjes verbonden	6
Heimolenkapel	8
Boomkapel aan de 'Liefkesboom'	10
Heidekapel	12
Grot Onze-Lieve-Vrouw van de Fietzers	14
Terwestkapel	16
Hoe herken ik een kapel?	18
Kruiskapel	20
Sint-Elooikapel	22
Smoutpot	24
Fransozenkapel	26
H. Hartkapel	28
Kapelletjes als bedreigd erfgoed	30
Bibliografie	31

Beste schattenjager,

Kijk even bij jou om de hoek. Zie je daar een kapelletje staan? Misschien wel ergens verborgen, in een nis of boom.

Het Waasland telt vandaag de dag bijna 1500 kapellen. Dat klinkt misschien veel, maar een eeuw geleden waren het er ontelbaar meer. “Le Pays de Waas est par excellence le pays des chapelles,” stelde Jozef Van Vlierberghe in de jaren 1930. Door het enorme aantal kapellen in het Waasland, inventariseerde hij in zijn *De kapellen van het Waasland* slechts een fractie. Veel van die kapellen zijn doorheen de jaren verdwenen.

De Wase kapellen zijn er in alle maten en vormen. Het zijn plaatsen waar mensen bidden. Het zijn plekken waar mensen even halthouden om uit te rusten en het zijn referentiepunten in het landschap waar mensen elkaar ontmoeten. Religieus of niet: kapellen verenigen, en dat doen ze allemaal op hun eigen manier.

Kapellen zijn opmerkelijker dan je misschien zou denken. Ze herbergen vaak bijzondere objecten en zijn onlosmakelijk verbonden met eeuwenoude tradities en verhalen.

Ze overleven en floreren door haar verbonden gemeenschappen. En het Waasland mag trots zijn op deze mensen en organisaties die dagelijks zorg dragen voor de Wase kapelletjes en hun tradities. De vrijwilliger die 's ochtends de deur opent en 's avonds weer sluit, de buur die de omgeving proper houdt en de beelden afstof, de gemeentearbeider die kleine herstellingswerken uitvoert...

Maar deze tradities en verhalen worden vergeten, beelden en kapellen gaan stuk en de gemeenschappen nemen jaar na jaar af. Daarom lichten we ze in dit boekje uit. Je vindt tien levende kapellen, levend door wat zich daar nog afspeelt en door de kapelzorgers die zich ervoor inzetten.

Rommel verder door deze Wase erfgoedkist en ontdek welke geheimen achter deze gevels schuilgaan.

Tot de volgende keer!

— De Erfgoedcel Waasland
en de Wase kapelzorgers

KAPelletjes

De kapellen in deze Wase Erfgoedkist zijn levende voorbeelden van de inzet van mensen voor één specifieke kapel in hun onmiddellijke omgeving. Maar in het Waasland zijn er ook heel wat initiatieven die verschillende kapellen met elkaar in verbinding brengen. Vaak gaat het om fiets- of wandelroutes, waarbij kapellen, vaak met een bankje en wat groen erbij, de ideale stop-plaatsen zijn om even halt te houden. Een greep uit het aanbod:

Op zoek naar beelden uit de oude doos?

Ga op schattenjacht op waaserfgoed.be

© Heemkring De Kluisze

VERBODEN

De Beverse **Kapellekes-route** leidt je met de fiets langs de Gaverlandkapel en de typische veld-kapelletjes van Beveren. De route is bewegwijzerd.

Dankzij de bewegwijzerde **3K-fietsroute** (37 km) kan je al fietsend de kapellen en kruisbeelden van Kruibeke, Bazel en Rupelmonde ontdekken.

Heemkundige Kring d'Euzie maakte de Stekense kapellen-route **Van kapel naar kapel in Stekene**, een fietstocht van 40 km langs maar liefst 30 kapellen.

Met de folder **Religieus erfgoed ontdekken in Temse** ontdek je kerken en kapellen in de gemeente. Je hebt keuze tussen 4 fietstochten en krijgt heel wat historische weetjes mee.

Ook in Temse organiseert de Sint-Amelbergagilde Temse driemaal per jaar de **Weg-Om**. Deze tocht van 23 km langs de grenzen van de oude parochie Temse voert de bedevaarders langs acht H. Amelbergakapellen en langs één kapel toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën. De gilde zorgt voor de instandhouding van de kapellen.

Meer info over deze initiatieven vind je terug op de website van de Erfgoedcel Waasland → erfgoedcelwaasland.be kapelletjeserfgoed

HEIMOLENKAPEL

WANNEER ○ Pinkstermaandag

OPGERICHT ○ 1920

LOCATIE ○ Heimolenhoek 4,
Sint-Niklaas

GEWIJD AAN ○
Onze-Lieve-Vrouw van den IJzer

WEETJE ○ Soldaat Desiré Mariman (1894–1971) werd in het achterhoofd geraakt door een kogel, die zijn hele leven lang in zijn hoofd bleef zitten.

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werden 17 mannen uit de Heimolenwijk opgeroepen om als soldaat aan het front te gaan vechten. Ze beloofden om een kapel ter ere van Maria op te richten als ze allen ongedeerd zouden terugkeren. Zo gebeurde en in 1920 werd de kapel ingewijd.

Al meer dan 100 jaar komen op Pinkstermaandag buurtbewoners en nabestaanden samen bij deze kapel die gewijd is aan Onze-Lieve-Vrouw van den IJzer. Op verschillende manieren herdenken ze er de veilige terugkeer van de soldaten en de bouw van de kapel. Het Heimolencomité organiseert er een religieuze viering met muzikale omkadering, zorgt voor een hapje en een drankje, en sinds 2023 kunnen sportievelingen meedoen aan een 'Kappellekesloop' van ... 17 km.

© Heimolenkapel

BOOMKAPEL

Op veel plaatsen in het Waasland kom je boomkapellen tegen. Ze hangen vaak aan een lindeboom, op een knooppunt van wegen, en zijn meestal gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw. Dat is bij dit exemplaar in de Bazelse polders niet anders. Wat deze boomkapel zo bijzonder maakt, is dat heel wat verliefde stelletjes er onder goedkeurend oog van Maria hun eerste kus gaven.

aan de 'LIEFKESBOOM'

WANNEER ○
het hele jaar door

LOCATIE ○
Lange Gaanweg, Bazel (Kruike)

OPGERICHT ○ Onbekend

GEWIJD AAN ○
Onze-Lieve-Vrouw

WEETJE ○ Af en toe verwijdt een boswachter de sloten om weer plaats te maken voor nieuwe.

© Erfgoedcel Waasland

Vandaag de dag is het kapelletje nog steeds een ontmoetingsplek voor geliefden, en dat is onder meer te danken aan het Sint-Jorisinstituut van Bazel. In 2016 realiseerden de leerlingen van het vierde jaar basismechanica, samen met Natuur en Bos, Waterwegen en Zeekanaal en het lokaal bestuur Kruike het kunstwerk 'Liefkesboom'. Het was een ontwerp van leerkracht Ariane De Wit en werd een ode aan de liefde voor de polders, voor de natuur en voor elkaar. Sindsdien bevestigen verliefde koppels hangslotjes aan het kunstwerk als symbool van hun liefde.

© Paul D'Eer

De Heidekapel vormt het eindpunt van de 'Ommegang', in de volkstaal ook wel 'Heikewip' genoemd. Het is een eeuwenoude processie die al doorgaat sinds de 14de eeuw. De 17de-eeuwse statiekapelletjes die zich op de route bevinden, beelden de Zeven Smarten van Maria uit. De Ommegang stond vroeger bekend als een volksfeest met honderden deelnemers, intussen is dat aantal fel verminderd.

Toerisme Waasmunster ontwikkelde een eigentijds aanbod om de kapel en haar rijke geschiedenis hernieuwde aandacht te geven. Verenigingen kunnen een ontmoeting met klusjesman 'Macharius Van Raemdonck' boeken. Eddy Van Hoyweghen kruipt in de huid van dit fictief personage en vertelt over de historie van de kapel, afgewisseld met anekdotes uit Macharius' zijn leven.

© Kristof Pieters

© Erfgoedcel Waasland

WANNEER ○ 25 maart
(Onze-Lieve-Vrouw Boodschap)

LOCATIE ○ Heidekapelstraat
tegenover huisnummer 30,
Waasmunster

OPGERICHT ○ Ca. 1500,
uitbreiding in 1641

GEWIJD AAN ○ Onze-Lieve-Vrouw
van Zeven Weeën

WEETJE ○ In de 17de eeuw was de
ommegang een echte stoet met
ruiters, trompetten en personages
die het lijdensverhaal van Jezus
uitbeelden.

© Ann Gyselinck

WANNEER ○ eerste twee zondagen van maart

LOCATIE ○ Koebrugstraat 2, Klein-Sinaai (Stekene)

OPGERICHT ○ 1996

GEWIJD AAN ○ Onze-Lieve-Vrouw van de fietsers

WEETJE ○ Deze kapel heeft drie bevriende kapellen in het buitenland.

Ook in Frankrijk (Notre Dame des Cyclistes), Italië (Madonna del Ghisallo) en Spanje (Senora de Dorleta) wordt Onze-Lieve-Vrouw van de fietsers vereerd.

Grot onze-Lieve-vrouw van de fietsers

Deze fietswijding gebeurt aan de Grot Onze-Lieve-Vrouw van de fietsers. De grot zag het levenslicht in 1996. In de naastgelegen Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangen-kerk, of de 'Fietskerk' hangen meer dan 600 truitjes van legendarische wielerveden.

In maart kan je hier jaarlijks, samen met meer dan 800 andere wielerveden, je fiets laten zegenen. En nu maar hopen dat dat helpt tegen de wind en regen! Het zorgt in elk geval wel voor een goed humeur.

Wie Vlaanderen zegt, zegt wielerveden. In Klein-Sinaai luiden ze jaarlijks het wielervedeizoen in op een erg bijzondere manier. Fietsers en wielerveden worden er op de jaarlijkse fiets-wijding gezegend. Onze-Lieve-Vrouw van de fietsers zorgt voor een veilig en voorspoedig fietsjaar. Deze zegening dient ook als vaccin tegen de verzuring en de hardheid in onze maatschappij. Alle deelnemers smeden een band om samen te werken aan een betere wereld.

© Gert Cools

terwestkapel

© Filip De Blok

In Terwest in Moerbeke stonden er de afgelopen 125 jaar twee Terwestkapellen. De eerste Terwestkapel werd rond 1900 opgericht en gewijd aan de Heilige Antonius van Padua. Naast een beeld kon je hem in de kapel ook op een muurschilderij ontdekken waarop hij knielend wordt omringd door enkele mensen en een ezel. De boeren uit de buurt bezochten vroeger de kapel om een kaars te branden voor voorspoed, veel gezonde biggen en om bescherming te vragen tegen ziektes zoals varkenspest. Deze kaarsen hadden daarom een speciaal varkensmotief.

WANNEER ○ De zaterdag na Sacramentsdag.

LOCATIE ○ Terweststraat 95, Moerbeke

OPGERICHT ○ 1896, en opnieuw in 1939

GEWIJD AAN ○ Heilige Antonius van Padua

WEETJE ○ Om de Wachtebeeksesteenweg recht te trekken en te verbreden, werd de kapel rond 1938 afgebroken. Op een stuk grond recht tegenover de oude kapel werd enkele maanden later een nieuwe kapel gebouwd. De huidige Terwestkapel.

© Maurice Fruytier

Doorheen de jaren werd de kapel onderhouden door vrijwilligers en zogenoemde kapelwachters. Na enkele jaren stilte werd in 2022 nieuw leven geblazen in de viering door betrokkenen en burensamenkomsten. Bijna exact 125 jaar geleden

na de wijding van de eerste Terwestkapel. De hernieuwde kapelletjesviering is een feit! Na de gebedsdienst is er een gezellige burensamenkomst met muziek en een drankje voor buurtbewoners en sympathisanten.

HOE HERKEN IK een KAPEL?

Kapellen bestaan in
allerhande vormen
en maten. Benieuwd welke
types er zoal bestaan?

1

2

3

4

5

6

7

8

- 1 Betreedbare kapel
- 2 Boomkapel
- 3 Grotkapel
- 4 Mantelkapel
- 5 Muurkapel (nis)
- 6 Muurkapel (gevel)
- 7 Pijlerkapel
- 8 Staakkapel

KRUISKAPEL

e en kapel met een Facebookpagina? Dat is de Kruiskapel, ook wel de Verre Kapel genoemd door buurtbewoners. Het is niet God die de pagina beheert, maar de geëngageerde vrijwilligers van de Kruisgilde. Zij zetten zich actief in om de tradities rond de Kruiskapel in stand te houden en houden de kapel open.

WANNEER ○ 14 t/m 22 september

LOCATIE ○ Kruiskapeldreef, Eksaarde (Lokeren)

OPGERICHT ○ 1632

GEWIJD AAN ○ het Heilige Kruis

WEETJE ○ In de 14de eeuw haalde een landwerker op de plaats waar nu de kapel gesticht is twee kruisbeelden uit de grond. Niet veel later begonnen alle kerkklokken van Eksaarde spontaan te luiden. Een goddelijk teken! Op de plek waar hij de kruisen vond, werd een waterput gegraven. Die kan je tot op vandaag nog steeds bezichtigen. Een van die twee kruisen ligt in de Kruiskapel, de andere in de kerk van Eksaarde. Of zo gaat het verhaal toch.

Jaarlijks kan je aan de Kruiskapel deelnemen aan de Kruisnovene. Die start elk jaar op 14 september en duurt negen dagen. Tijdens de novene is de kapel dagelijks geopend en is er een misviering of gebedsdienst. De novene eindigt met een openbare kruisweg en kaarsjesprocessie langs de 14 statiekapellen op de route richting de kerk van Eksaarde. Deze tocht heet de Negendaagse Begankenis van de Miraculeuze Kruisen, een hele mond vol! Die avond wordt de kapel afgesloten voor de winter tot ze terug open gaat op Pasen van het volgend jaar.

© Lutgande De Bruyker

Als dat nog niet genoeg was, ligt de kapel ook in een prachtig natuurgebied waar wandelaars, fietsers en passanten rust en zuivere lucht vinden.

© J. Heerwegh

© J. Heerwegh

De confrérie trekt zich niet enkel de organisatie van de paarden-ommegang aan. Na grote beschadiging van de kapel door een aanrijding, zette ze hun schouders onder de herstelling van de kapel. Ze kochten die hiervoor zelfs over van de kerk-fabriek en restaureerde ze op eigen kosten.

Ook op het einde van het jaar is er rondom de kapel nog een tweede evenement. Op deze dag nodigt de confrérie van Sint-Elooi de broederschappen uit om samen met de parochiegemeenschap hun patroonheilige en bezieler te bedanken. Achteraf is er een receptie met glühwein, sint-elooijenevertjes en erwtensoep.

© J. Heerwegh

a I bijna 300 jaar passeert er in de zomer een heus spektakel langs de Sint-Elooi-kapel. Jaarlijks kan je daar je pony, paard of huifkar laten zegenen. Sint-Elooi is de beschermer tegen de pest en allerlei andere ziekten. Deze paardenommegang en -zegening wordt georganiseerd door de Confrérie Sint-Elooi, die gesticht is in 1732. Jaarlijks komen er nog steeds veel landbouwers en paardenliefhebbers op de ommegang en zegening af. Afsluiten doet men met een misviering in open lucht.

WANNEER ○ De eerste zondag van juli en de tweede zondag van december

LOCATIE ○ Antwerpsesteenweg, Tielrode (Temse)

OPGERICHT ○ 1721

GEWIJD AAN ○ Sint-Elooi

© Anne Ryckaert

WANNEER ○
het hele jaar door

LOCATIE ○
Smoutpot ter hoogte
van huisnummer 13,
Zwijndrecht

OPGERICHT ○
1953

GEWIJD AAN ○
Onze-Lieve-Vrouw

WEETJE ○ Deze
kapel heeft wel
vier namen: Kapel
van de Smoutpot,
Geloftekapel,
Keersmaeckers
kapelleken en in
de volksmond 'de
Smatpot'

De Smoutpot is naast een kapel vooral een spontane rust- en ontmoetingsplaats. Voor voorbijgangers, fietsers en wandelaars, maar ook voor de hechte minigemeenschap van de buurt. De buurtbewoners komen regelmatig samen aan de kapel en staan ook nu nog in voor haar onderhoud en opening. Als iemand van de wijk sterft, komt de buurt samen aan de kapel om te bidden. Een gebruik dat dateert van de beginjaren van de kapel en nog steeds doorleeft. Op voorstel van de buurtbewoners en de gemeente werd achter de kapel een picknicktafel geplaatst. Daar kunnen mensen elkaar ontmoeten en rust vinden.

© Anne Ryckaert

Ook het ontstaan van de kapel is sterk verbonden met de buurt. De kapel werd opgericht na de verwoestende overstromingen van februari 1953, waarbij het Scheldewater de polders was binnengelopen. Na enkele dagen stond het water tot aan de wijk. Er werd massaal gebeden voor een goede afloop zodat men niet woningen, akkers en dieren zou moeten achterlaten, of erger nog, verliezen. Toen het water wegtrok, richtte men als bedanking de kapel op.

FRANSOZENKAPEL

© Urbain Van Kemseke

Jaarlijks in de maand mei is dit kapelletje het verzamelpunt voor het begin van de zogenaamde 'kapelletocht'. Tijdens deze bedevaart trekken de deelnemers door de omliggende velden en boomgaarden. Ze bidden voor de 'vruchten der aarde' en voor een geslaagde oogst. Na de rondgang vindt er nog een viering plaats in de loods van fruitbedrijf Berckelaer. Als afsluiter kunnen de deelnemers er genieten van boterhammen en van een optreden van de KIJ met dans en vendelzwaaien. Stuwende krachten achter deze traditie zijn de Landelijke Gilde, de Parochiale Werkgroep en Ferm.

WANNEER ○ De maandag net voor Onze-Lieve-Heer Hemelvaart

LOCATIE ○ In de dreef aan de splitsing tussen Loeverstraat en Holdamstraat, Sint-Gillis-Waas

OPGERICHT ○ 1880

GEWIJD AAN ○ Onze-Lieve-Vrouw

WEETJE ○ Vroeger trok men de drie dagen voor Onze-Lieve-Heer Hemelvaart met het kruis door de velden voor een goede oogst. Deze dagen werden de 'Kruisdagen' genoemd.

Landelijke Gilde Nationaal besteedt nog steeds veel aandacht aan deze traditie.

© Marc Marin

© Urbain Van Kemseke

De fransozenkapel is misschien wel een van de meest verscholen kapelletjes in het Waasland. Maar des te opvallender is haar naam. Vaak wordt gedacht dat het kapelletje iets te maken zou hebben met de Franse Revolutie of de Boerenkrijg, maar dat klopt niet. Het meest aannemelijk is dat de naam verwijst naar een begraafplaats van Franse soldaten. Toen de familie Van Steirteghem

in 1880 de kapel liet bouwen, stond de locatie bekend als 'het Fransozenkerkhof'. Tijdens de Negenjarige Oorlog (1688 – 1697) verklaarde Frankrijk de oorlog aan de Republiek der Nederlanden, Spanje en Duitsland. Franse soldaten sloegen in Sint-Gillis-Waas een kampement op en begroeven hun doden langs de Loeverbeek.

© Fred Smet

Dat deze kapel een bijzondere plaats in de harten van de buurtbewoners inneemt, bleek in 2022. Op 25 mei kwamen ze samen aan de kapel om na restauratie de officiële heropening te vieren. De restauratie kwam er op initiatief van de burens van de kapel. Ze lieten zowel de binnen- als buitenkant restaureren omdat ze weten hoe belangrijk het gebouwtje is voor de lokale gemeenschap. Alleen al heel wat bewoners van het nabijgelegen woonzorgcentrum komen er regelmatig langs om er een kaarsje te branden. Er wordt nu al uitgekeken naar 2026 wanneer de buurt het 150-jarige bestaan van de kapel wil vieren.

De H. Hartkapel werd opgericht in 1876 door Aloysius Ghislenus Michiels, een boerenzoon en priester met een bijzondere devotie

voor het Heilig Hart van Jezus. Amper twee jaar later werd er al een nieuwe kapel gebouwd, omdat de eerste te klein was geworden.

© Kristof Pieters

WANNEER ○ het hele jaar door
LOCATIE ○ Beverse Dijk, Kallo (Beveren)
OPGERICHT ○ 1878
GEWIJD AAN ○ Jezus

kapelletjes als bedreigd erfgoed

© Kruisgilde Eksaarde

niet alleen in het Waasland, maar in gans Vlaanderen zijn kapelletjes een bedreigd erfgoed. Om deze monumentjes en hun eeuwenoude tradities en verhalen te bewaren, bestaat het platform Kapelletjes in Vlaanderen.

Op dit online platform wordt de rijke kennis aan gebruiken, tradities en verhalen verzameld en worden de bestaande initiatieven en initiatiefnemers centraal gezet. Iedereen kan, en wordt uitgenodigd, om deze inventaris aan te vullen en kapellen hierop in te voeren.

Je vindt er ook inspirerende voorbeelden en praktische tips om een kapel in jouw buurt nieuw leven in te blazen of nog te versterken. Om zo dit bijzondere stukje erfgoed te verzekeren voor de toekomst.

Dus, waar wacht je nog op? Ga snel naar [kapelletjes.be](https://www.kapelletjes.be) en ontdek wat er zoal leeft rond deze erfgoedparels, of voeg een kapel toe uit jouw buurt.

colofon

BIBLIOGRAFIE

Bibliotheca Wasiana. Foto-inventarissen *Kapellen en kapelletjes in het Waasland*, 2018–2019.

Smet, F. "Gerestaureerde hoeve en Heilig Hartkapel op Beversdijk." In *Het Land van Beveren*, jaargang LXVI, nummer 2.

Van Vlierberghe, J. "De Kapellen in Waasland." In *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, deel 46 (1934) e.v.

MET DANK AAN

De cultuur- en archiefdiensten van de Wase steden en gemeenten, de Wase oud- en heemkundige kringen, Confrérie Sint-Elooi, de Kruisgilde, Comité Parochiefeesten Klein-Sinaai, Wielermuseum Klein-Sinaai, Eddy Van Hoyweghen, Filip De Block, Fred Smet, Guido Van Garsse, Jacqueline Baetens, Jacques Van Daele, Lutgarde De Bruyker, Magali Smits, Marc De Beule, Marcel Beck, Maurice Fruytier, Menno Claes, Raf Praet, Urbain Van Kemseke, en vele anderen.

COÖRDINATIE EN EINDREDACTIE

Gitte Derluyn en Niko Van Kemseke (Erfgoedcel Waasland)

VORMGEVING | DRUK

Zwerm | XXX

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bart Casier, directeur Interwaas, Lamstraat 113, 9100 Sint-Niklaas

EXTRA

© Erfgoedcel Waasland |
Alle rechten voorbehouden.
D/2024/11.208/02

Niets uit deze uitgave mag geheel of gedeeltelijk overgenomen worden of vermenigvuldigd worden zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Met grote dank aan iedereen die zich inzet voor het kapelletjeserfgoed in het Waasland.

